

Dvanáctá přednáška.

Dornach, 21. prosince 1918.

Hledejte vzájemné porozumění.

Rudolf Steiner

Milí přátelé, když v našich srdcích opět ožije po staletí zaznívající průpověď o zjevujících se božských tajemstvích na výsostech a o pokoji na Zemi lidem dobré vůle, bude asi zvláště v naší době vnikat do tohoto srdce právě otázka: Čeho je vlastně ve smyslu zemského vývoje zapotřebí člověku po celé Zemi ve smyslu toho pokoje, který je míněn evangeliem? Nuže, milí přátelé, mluvíme vlastně již po týdny o tom, čeho je zapotřebí lidem po celé Zemi, zvláště v naší současnosti tak pochybující a plné otázek. A chceme-li vtěsnat do jediné věty mnohé z toho, čemu jsme dali v poslední době projít svou duší, můžeme říci, že lidem je zapotřebí usilovat stále víc a více o plné vzájemné porozumění.

Ale nyní spadá hledání pravého vzájemného lidského porozumění dohromady s tím, co bylo včera vyloženo jakožto základní podnět toho, co zde nazýváme anthroposoficky orientovanou duchovní vědou. Tato anthroposoficky orientovaná duchovní věda se snaží nahlédnout do toho, co nemůže být spatřeno ve světě a v jeho vývoji. Ale hledíme-li na to, co má vzniknout v lidských duších takovýmto poznáním světa, je to právě skutečný, ne iluzorní, je to skutečný obsah dnešního sociálního požadavku, který spočívá ve vyvolání vzájemného, skutečného porozumění mezi lidmi. O toto porozumění mezi lidmi po celé Zemi se musíme skutečně snažit na jedné straně poctivě a na druhé straně s plnou silou. To je možné dělat dnes ve smyslu aktivního duchovního života, který se nechce jen pasivně oddávat světu, ale který chce vnitřně pracovat, aby dospěl účastí na podnětech života ke skutečnému porozumění člověku a světu. Včera jsem mluvil o tom, že žijeme v době, kdy pronikají závojem zevních jevů nová duchovní zjevení. Tuto pravdu nemůžeme brát ani dosti vážně, neboť jen ten, kdo ji bere s plnou vážností, bude moci stačit požadavkům, které klade naše doba v podstatě na každého člověka, který chce v životě bdít.

Nyní uvidíte, když se myšlenkami vrátíme k některým úvahám, které jsme nyní po týdny konali, že tohoto lidského porozumění se nedá dosáhnout tak jednoduše po celé Zemi, jak mnozí myslí. Pokusili jsme se osvětlit zvláštnosti skupin národů v západní a východní oblasti Země a v jejím středu. Pokusili jsme se, aniž jsme nechali dost málo spolupůsobit nějaké sympatie a antipatie, porozumět tomu, co je největší národnostní zvláštností Západu, Středu

a Východu. Proč jsme to učinili? Poukázali jsme například na to, že naše doba je dobou zvláštního vývoje intelektuality, že se tato intelektuality u západních národů, zvláště u anglicky mluvících národů projevuje tak, že vyžívání se intelektu působí jaksi instinktivně, že u středních národů tento intelekt nepůsobí instinktivně, není vůbec vrozený, nýbrž musí být získáván výchovou. Poukázali jsme na to, že v tom je významný rozdíl mezi národy Západu a Středu. Potom jsme poukázali na národy Východu a řekli jsme, že zde se vývoj intelektu projevuje tak, že se vlastně národy Východu předem brání probudit v sobě k životu tuto intelektualitu, protože ji chtějí uchovat pro poznání duchovního Já v budoucnosti.

Uvedli jsme ještě jiné diferenciace na Zemi a dnes se zeptáme, proč uvádíme tuto diferenciaci? Proč se snažíme z hledisek zde uplatňovaných charakterizovat různé národy na Zemi?

Usilujeme o to proto, milí přátelé, protože v budoucnu nepůjde to s pouhým: „milujte se vespolek“, ale protože se budou v budoucnosti lidé na Zemi vzájemně chápat ve svých úlohách jenom tehdy, když budou vědět, co působí na jednom nebo druhém teritoriu Země, když budou moci jaksi vědomě hledět na zvláštnosti, které se vyskytují u různých skupin národů. Když se při tom budeme moci povznést k pocitu, který je ovšem nutný pro takovéto vzájemné pochopení, pak toto vzájemné porozumění také nastane. Pocit, který je nutný, milí přátelé, je ten, že začneme-li vůbec takto charakterizovat lidi na Zemi, musí přestat podnět oceňovat tak, jak oceňujeme jednotlivého člověka co do jeho mravních hodnot. Když chceme charakterizovat národy, nehodí se, abychom je oceňovali tak, jako oceňujeme jednotlivé lidi. Je právě podstatou individuálního lidského vývoje na Zemi, že člověk vyvíjí mravnost jakožto individuální bytost tak, jak tu je! Mravnost může vyvinout jenom jednotlivý člověk, mravnost nemohou vyvinout skupiny lidí. Bylo by nejhorší iluzí, kdybychom nadále věřili, že mohou skupiny lidí nebo jak se dnes s oblibou říká „národy“ vstoupit do téhož vzájemného poměru, do jakého může vstoupit člověk vůči člověku. Kdo dovede konkrétně chápat, co jsou skupiny lidí, tedy také národy, ten vidí - víme to z cyklu o duších národů - ten vidí národy vedeny těmi bytostmi z řádu hierarchií, které označujeme jakožto archanděly, archangeloi. Ale nebude nikdy vzájemnému poměru národů připisovat totéž, co musí vidět v poměru jednotlivého člověka k jednotlivému člověku. To, čím jsou národy, tím jsou před božskými bytostmi. Zde musí nastat jiné oceňování, než je oceňování od člověka k člověku. Člověk se proto stává individuálním člověkem během svého vývoje, protože se vymaňuje z pouhé národnosti, aby mohl plně vstoupit do toho, co nazýváme mravním řádem světa. A tento mravní světový řád je individuální lidskou záležitostí.

Takovým věcem musíme porozumět skutečným poznáním. Správný pokrok křesťanství samého spočívá v dnešní době v tom, aby se takové věci pochopily. Řekl jsem, že žijeme v době, kdy Duchové Osobnosti vystupují jaksi ke tvůrčí činnosti, stávají se Tvůrci. To je neobyčejně důležité, neboť tím, že se stávají Tvůrci, proniká k nám závojem jevů něco, co bylo včera označeno jako nové zjevení. Duchové Osobnosti přijímají tedy tvůrčí povahu, stávají se jaksi něčím jiným, nežli čím byli dříve, stávají se ve své podstatě podobnými povaze, jakou měli takové duchové jako Duchové Formy pro vývoj naší Země od lemurské doby. Tím vstupuje člověk jaksi před docela změněný obraz světa. To si musíme uvědomit. Neboť v naší době je tak významné to, že člověk vstupuje před docela změněný obraz světa. Hled'te, tento

obraz světa přichází jak - abychom použili Goethova výrazu - přichází „ze šerých duchovních hlubin!“. Když pohlédneme duchovně-vědecky nazpět na dějinný vývoj lidstva, můžeme pohlédnout do předkřesťanských časů, snad dokonce do dávno minulých předkřesťanských časů a shledáme, že lidé měli starým, instinktivním způsobem, právě tím čím dále jdeme nazpět, obsáhlé vědění o světě. Toto obsáhlé vědění o světě naplňuje nás úctou stále víc a více, čím více je poznáváme.

A nakonec se stane pro poznávajícího skutečností, že na začátku zemského vývoje byla jaksi vylita po zemském životě lidském velká suma moudrosti, která pak znenáhla mizela. A není tomu jinak, milí přátelé - ať zní tyto věci sebepodivněji - není tomu jinak, než že nastal jakýsi nejnižší stav tohoto vědění v době, kdy oblažilo lidstvo mystérium Golgoty. Všechno, co lidé dříve věděli, vplynulo jaksi v této době do chaosu lidského vědomí. A ti, kdo něčemu z těchto věcí rozumějí, vyjadřují se o této skutečnosti jednomyslně tak, že říkají, že vývoj, do něhož je člověk zapředen, dosáhl v tehdejší době zase jednou bodu nevědomosti. Ale do této šedé nevědomosti, která se pro lidstvo rozprostřela, která žila nejvýše v tradicích ze starých dob, sem padlo největší zemské zjevení, mystérium Golgoty, východisko nového vědění, východisko nových zjevení pro lidstvo. Potom trvala šerá nevědomost v jistém smyslu po staletí, pokud záleželo na člověku Samém. Objasní to skutečně mnoho v nejhlubším smyslu, milí přátelé, když pohlédneme na poslední dvě tisíciletí a rozumně se zeptáme, co opravdu lidé v těchto dvou tisíciletích ze sebe vytvořili. Všechno, co měli lidé jako moudrost, jako moudrost nezávislou na mystériu Golgoty, byly staré tradice, bylo dědictví. Rozumějme si dobře: Nechci samozřejmě tvrdit, že by lidstvo v posledních dvou tisíciletích nemělo žádnou moudrost a nechci znehodnocovat moudrost, kterou mělo. Ale k čemu musíme obrátit pozornost, je toto: moudrost, která zde byla ve starých předkřesťanských dobách a jejíž zbytky vidíme právě v posledních staletích před mystériem Golgoty, tuto moudrost lidé - třebaže instinktivně - ve starých dobách spatřovali. Uvádět se pomocí samostatného zření do poměru k obsahu světové moudrosti, to bylo ztraceno. Zůstalo jaksi v dějinné paměti, v dějinné vzpomínce zachováno to, co žilo v těchto dávných dobách. A samo mystérium Golgoty bylo, jak jsem včera uvedl, odčeno do staré moudrosti, bylo vyjadřováno představami staré moudrosti. To trvá po staletí.

Předchůdce pro nové proniknutí lidí do světové moudrosti, i když jen předchůdce, i když nejprve jen, řekl bych, způsobem od Boha odvráceným - tento předchůdce vystoupil nejprve s novějším přírodovědeckým způsobem myšlení. To je zase něco, čeho se chce člověk dopracovat vlastní aktivitou své duše. Jde o to, jak jsem tak často zdůraznil, aby se v budoucnosti pohlíželo na duchovní svět anthroposoficky tímž způsobem, jak se pohlíží na čistě mechanický, zevní, přírodní řád od doby Koperníkovy.

Naučit se pohlížet na všechno božské, jak jsme se naučili pohlížet na všechno zevní, mechanicky světské od dob Koperníka, Galileiho a Giordana Bruna, lo je opět hledisko, které nás musí proniknout, když chceme dospět k správnému pochopení naší doby.

Tomuto správnému pochopení naší doby se staví ovšem mnohé do cesty. Je nutné, jak víte, aby byly nyní vysloveny k tomuto pochopení takové věci, jaké jsou vysloveny například v mém spise „Jak dosáhneme poznání vyšších světů?“, aby bylo lidem jaksi ukázáno, jakými cestami se musí duše brát, aby vnikla do duchovního světa tak, jak se snažili Koperník. Galilei.

Giordano Bruno vniknout do zevně mechanického přírodního řádu. Mnozí, kdo nemají hlubší porozumění pro aspirace různých lidí, mohou se snadno divit, že se právě proti této snaze ukázat, jakými cestami se má brát lidská duše do duchovního světa, příkře zvedá starý duch vyznání - chceme-li to tak nazvat - zvláště ve formě jesuitismu.

Mezi mnoha tupými obviněními, která vyšla během tohoto roku ve třech člancích časopisů „Stimmen der Zeit“, je také to, že církev zapovídá takové zpracovávání lidské duše, aby našla cestu do duchovního světa.

Milí přátelé, pro mnohého věřícího, jehož víra je založena na autoritě, to zní, jakoby to bylo něco zvláštního. Ale jenom proto to tak zní, že neuvážíme toto: Což nezapovídala též církev také bádání Koperníkovo, bádání Galileiho? Církev činila s vnějším bádání totéž, takže se nemusíme divit, že to tak dělá s vnitřním bádáním v oboru duchovním. Ona jen zachovává své staré zvyky. Jako se jakožto katolická církev vzpírala až do roku 1827 koperníkově nauce, vzpírá se i proti pronikání do duchovního světa. Ale toto pronikání do duchovního světa není povídáním v abstrakcích, nýbrž je něčím velmi, velmi konkrétním. Je to opětné vystoupení nad šedou nevědomost a vědoucí pronikání do duchovního obsahu, který je základem světa. K oné šedé nevědomosti patřilo také, že člověk bloudil zrakem po Zemi, viděl národy, viděl skupiny lidstva a mluvil o těchto skupinách lidstva jako o chaosu. Člověk mluvil o národech Západu, o národech Středu, o národech Východu, ale nerozlišoval, necharakterizoval. On věděl nanejvýš, že vůdci jednotlivých národů jsou archandělé, ale nesnažil se poznat povahu jednotlivých národů, jednotlivých archandělů.

Patří k novým zjevením, že nyní skutečně přihlížíme k tomu, jak působí jednotliví archandělé po celé Zemi. Je to vpravdě skutečně obohacení lidského vědomí na Zemi. Protože se lidé nemohli povznést z šedé nevědomosti k takovému skutečnému rozlišování, vytvořili právě tu propast, která zeje mezi tím, co jsem včera označil za předmět nedělních kázání a mezi tím, co člověk pokládá za záležitosti zevního zemského života. Mluvil jsem o tom, jak se hovoří v oboru náboženských vyznání o božském světě a jeho vztahu k lidem. Ale jak se to ukazuje být příliš slabým, aby bylo porozuměno lidského konání na Zemi, aby se lidem říkalo více než „milujte se vespolek“ což má tentýž význam, jako když řeknu kamnům: „vytopte pokoj, je to vaše povinnost“. Ale taková nauka nemá sílu skutečně uchvátit srdce lidí, když se tyto lidé jinak musí pachtit na Zemi ve všedních záležitostech a nemohou spojit ty znalosti s tím, co je snášeno shůry jako abstraktní věty a zvyky a dogmata o duchovním světě. Tato propast vládne a tuto propast chtějí vyznání udržet, milí přátelé.

Hleďte, podivné květy vyrůstají z existence této propasti a z vůle udržet ji. Tak například se také namítá z jezuitské strany proti anthroposoficky orientované duchovní vědě, že má snahu najít v člověku něco, co může být vyvinuto, aby to dovedlo člověka k božským světům. Ale to je prý kacířství, neboť církev prý učí - a zapovídá tvrdit něco jiného - že Bůh ve své podstatě nemá nic společného se světem, ani nemá nic společného s duší člověka v substanciální totožnosti. Kdo tvrdí, že duše lidská má v sobě po nějaké stránce něco z „božské podstaty“, je před katolickou církví v jezuitském pojetí kacířem. Do takovýchto tvrzení se vkrádá nejvnitřnější snaha církve nenechat lidi přijít k božským světům, uzavřít je před nimi.

Dogma přijímá takovou formu, že lidé nemají přijít k božským světům. Není proto divu, že se, jelikož lidem bylo bráněno dospět k božským světům v 5. poatlantickém období, které již jednou muselo přinést duši vědomou, se stalo vědění o světských věcech nikoli božským, ale čistě ahrimanským. Neboť co dnes uznáváme jako přírodovědu. to je čistě ahrimanská práce - to jsme již častěji naznačili. Jenže je zvláštní, že katolické církvi je milejší ahrimanská přírodověda nežli přírodověda orientovaná anthroposoficky, neboť ahrimanská přírodověda není dnes již pokládána za kacířskou nýbrž za uznávanou a anthroposoficky orientovanou přírodověda je rozkřičena jako kacířská.

Vzhledem k těmto věcem musí ale vládnout jasno právě skutečně osvěceného člověka. On musí nahlédnout, že na cestě ducha musí se podniknout totéž, co bylo podniknuto na cestě k přírodě, neboť jenom tím může se cesta k přírodě uchránit od zbloudění do čisté ahrimanskosti. Cesta k přírodě zbloudila, protože cesta ducha se může přidružit právě až později. Ale musí k ní dojít nyní a v budoucnosti lidstva, aby byla přírodověda zase pozvednuta do své božsky-duchovní výše a aby mohl být spojen život, ve kterém jsme mezi narozením a smrtí s tím životem, o kterém nám má zvěstovat věda o duchovnu a ve kterém jsme v době mezi smrtí a novým zrozením. Ale to se může stát pro naši dobu jenom tehdy, když budeme mít vůli tomuto životu po celé Zemi skutečně porozumět, porozumět mu tak, jak působí v člověku. Budeme také moci chápat jednotlivého individuálního člověka, jen když budeme rozumět povaze lidských skupin, a jen takto budeme moci nahlédnout do pravé skutečnosti.

Poukázal jsem vám před nedávným na zvláštní jev, který může mnohého překvapit. Chci to jenom krátce opakovat. Víte, že ve Švýcarsku působil ctihodný filozof Avenarius, který se docela jistě sám pokládal za velmi dobrého, řádného, měšťáckého státního příslušníka, který se ani zdaleka nepokládal za nějakého revolucionáře. Ten založil nauky, psané tak těžkou řečí, že je čte jen málokdo. V lidovější řeči, ale podobně působil jiný filozof ve Vídni a v Praze, Ernst Mach, který se právě tak pokládal za řádného státního občana. Tito dva lidé skutečně neměli žádnou revolucionářskou žílu. A vidíme zvláštní jev - upozornil jsem vás na to - že tito dva filozofové se stali oficiálními filozofy bolševismu, že bolševici pohlíželi na tyto dva filozofy jako na své - možno říci - bude-li tomu výrazu dobře rozuměno, na své státní filozofy. Podle jistého rčení, kterého svět rád užívá, mohlo by se říci, že by se oba filozofové, Avenarius a Mach, obraceli v hrobě, kdyby se dověděli, že jsou nyní uznáváni za státní filozofy od bolševiků. Řekl jsem vám, že ten jev je nepochopitelný jen proto, že se přidržujeme jenom abstraktní logiky, nikoli logiky skutečnosti, ne logiky faktů, ne logiky toho, co lze zřít. Ale chci, přestože by vám tato věc mohla být zdánlivě poněkud vzdálená, přece na ni ještě jednou poukázat i z jiného hlediska, chci zvláště vyzvednout jednu část Avenariovy filozofie, která nás může vést při odpovědi na důležitou otázku: jak přijde Avenarius a Mach k tomu, aby se stali bolševickými filozofy - neboť tento fakt je přece jen velmi významný pro zmatek v současné době.

Hleďte, Avenarius nadhazuje různé otázky, a když mluvíme jeho řečí o introjekcích atd., o těchto pojmech čistě z teorie poznání, které rozvíjel, mluvíme pro široké knihy značně nesrozumitelnou řečí. Ale v této nesrozumitelné řeči nadhazuje otázku, která je právě z duchovně-vědeckého hlediska velmi zajímavá. Avenarius totiž nadhazuje otázku: mluvil by

také člověk, který by byl sám na světě o rozdílech mezi subjektivním a objektivním? Richard Avenarius je dosti důvtipný, aby si řekl: K tomu, abychom mluvili o rozdílech mezi subjektivním a objektivním, uvádí nás to, že předpokládáme, stojíme-li vůči jinému člověku, tedy když nestojíme sami ve světě, že představa, kterou máme ve svém mozku například o stole nebo o něčem jiném, je také v onom druhém člověku. Tím, touto oklikou, že se promítá do jeho mozku týž obraz, který máme také v sobě a že tak celá věc dostává obrazný charakter, tím odlišujeme v sobě i ve své duši věci od věcí venku, které jsou mimo nás - od předmětů.

Avenarius míní, že kdyby nebyli mimo nás ještě jiní lidé venku ve světě, nemluvili bychom o rozdílech ve své duši a o věcech venku, nýbrž bychom se dívali na sebe jako na jednotu, dívali bychom se na sebe jako na splynutí s věcmi, nerozeznávali bychom se od světa.

Hledíte, milí přátelé, můžeme říci, že Avenarius má z jistého hlediska strašnou nepravdu. Pravdu má potud, že to ovšem něco znamená, že přicházíme během nejtěžšího dětství - i když o této době obvykle ve svých vzpomínkách nic nevíme - do styku s lidmi, to má skutečně jistý význam. Všechny naše představy jsou pod tímto vlivem. A bylo by to jiné, kdybychom do styku s jinými lidmi nepřišli, ale nebylo by to takové, jak míní Avenarius. Kdo přijde duchovním zřením skutečně na to, oč tu vlastně jde, dospěje totiž v této věci k pravdě. Měli bychom ovšem jiný obraz o světě, kdybychom se nesetkali s jinými lidmi na své životní cestě v době, kdy ještě ani nemůžeme vědomě myslet. Ale je to prazvláštní fakt, milí přátelé. V tomto jiném obraze světa byli by duchové, kteří jsou základem světa. Nebylo by to tedy takové, že bychom se nerozeznávali od světa v Avenariově smyslu, kdybychom byli samojediní na světě a kdyby tu nebyli žádní jiní lidé. Kdybychom byli samojediní na světě, představte si tuto strašnou abstrakci. Nerozeznávali bychom ovšem rozdíl mezi námi, nerosty a rostlinami, ale vnímali bychom za minerály a rostlinami božsky-duchovní svět. Zvířata by tu také nesměla být, byla by také na újmu tomu světovému obrazu. Ale z této skutečnosti vyplývá, milí přátelé, že soužití s lidmi je důvodem, proč nepotřebujeme naivním způsobem duchovní svět, který je za rostlinami a nerosty. Lidé se nám staví před tento svět. Považte, za cenu toho, že nepotřebujeme hierarchický svět bohů, dobýváme si toho, čeho se nám dostává soužitím s jinými lidmi na fyzické Zemi. Lidé se jaksí staví před svět bohů a zakrývají ho. To ovšem Avenarius nevěděl. Převedel tedy otázku na docela nesprávné koleje. Myslel, že kdyby tu nebyli žádní lidé, viděli bychom se neoddělení od světa, nerozeznávali bychom se od světa. Ale pravda je, že bychom se nerozeznávali od jiných lidí, od rostlin a nerostů, ale rozeznávali bychom se od bohů, které bychom pak měli ve svém okolí. Taková je pravda.

Když to uvážíte, můžete si říci něco, co je velmi důležité říci si v době jako je naše. Je to zvláštní, že naše doba má po mnohé stránce osud zavadit svými nejdůvtipnějšími duchy o nejdůležitější otázky, dotknout se nejdůležitějších otázek a zavést věci na nejnesprávnější koleje a vést je vždy tak, aby odváděly od pojímání duchovna. Neboť jejich filozofie je důvtipná, je psána se vši rafinovaností profesorské řeči a je proto způsobila odvést lidi co možno spíci od Boha, od Ducha. Ale když jsou lidé spíci odvedeni od Ducha, pokládají toto odvedení za nutnost, za něco jako matematickou nutnost, jen když to nepozorují, že jsou odváděni od Ducha, pokládají to za vědecky dokázané. To je jedna věc, milí přátelé.

Vidíte tu filozofa - a o Machovi dalo by se říci něco podobného - jehož nejvnitřnější nerv celého jeho myšlení spočívá v založení vědy, která člověka radikálně odvádí od Ducha. V bolševismu, milí přátelé, má být založen sociální řád s vyloučením všeho duchovního, má právě být lidstvo sociálně seskupeno tak, aby duchovnost při tom nebyla nijak zúčastněna. Hledíte, to je skutečně ona vnitřní souvislost. Ta se uplatňuje v logice skutečnosti. Nikoli z vnějšího důvodu, ale z nejvnitřnější spřízněnosti stali se Avenarius a Mach státními filozofy bolševismu.

Z toho vidíte, že stojíme již s obyčejným, dnes obvyklým úsudkem vlastně značně strnule před takovými věcmi. Můžeme se jen divit. Jak přijdou bolševici k tomu, aby udělali Avenaria a Macha svými státními filozofy? A dnes je možno tyto souvislosti poznat. Tu však musíme jít k duchovním základům - to jsme nyní s touto skutečností učinili - tu musíme mít možnost poukázat na toto: Jak je to ve skutečnosti, kdyby byl člověk samojediný na fyzické Zemi? Bez jiných lidí? Jsou dnes prostě jevy, a zvláště ve vzájemném poměru jednoho k druhému - zmínil jsem se právě o duchovní záležitosti, ale mohl jsem se zmínit také o všední věci - jsou dnes jevy, které se staví do lidského života a které činí člověka ztrnule užaslým, protože ho nenechají dospět k žádnému pochopení, jestliže na ně nepohlíží duchovně-vědecky.

Nemyslete, že tomu tak bylo ve všech dobách. V dávných dobách byly tu také takové jevy, ale byly lidem instinktivně pochopitelné starým instinktivním jasnozřením. Ve vzájemném styku lidí nebylo pak nevědomosti o takových jevech v oné šeré době. Nyní vystupují tyto jevy znovu. Ne snad, že se vyvíjejí jen lidské duše, ale svět se vyvíjí, svět se mění a ukazuje svou proměnu především ve vzájemném styku lidí. V příštím období bude svou proměnu ukazovat také v poměru člověka k ostatním říším přírody. Nesrozumitelným musí zůstat lidem život v přítomné a nejbližší budoucí době, jestliže nebudou chtít pozorovat tento život duchovně-vědecky. Huse za ilusí bude uchvacovat lidskou duši, jestliže se člověk nebude chtít uchýlit k těmto duchovně- vědeckým pojmům. Jsou zde někteří, jimž jsem při vypuknutí nynější válečné katastrofy stále znovu říkal: O takzvaných světově historických úkazech posledních století můžeme psát podle dokladů v archivech, když jednoduše tyto doklady vyštaráme a popíšeme dějiny jako Ranke nebo jiní. Ale o vypuknutí této válečné katastrofy nemůžeme takto psát, neboť i když lidé vyhrabou všechno možné z archivů, jestliže si však nepovšimnou toho, jaké bylo duševní rozpoložení právě těch lidí, kteří byli zúčastněni na počátku této války, a jak toto duševní rozpoložení vpustilo do zemského dění ahrimanské moci a jak tím přišly z ahrimanské strany příčiny této válečné katastrofy - když lidé nebudou chtít duchovně-vědecky studovat východisko této válečné katastrofy, pak zůstane toto východisko vždycky temné.

To je to, co spočívá již v této válečné katastrofě jako - řekl bych - jako výzva k lidem, aby se z ní učili. Mnohému je možné se naučit z toho, co se stalo v posledních čtyřech až pěti letech jako následek toho, co tu bylo dříve. Především, milí přátelé, bude možno se naučit neklást již mnohé otázky tak jednostranně jako dříve, nýbrž klást je přiměřeně požadavkům doby.

Hledíte, řekl jsem často, že není důvod utěšovat se lehce nad neštěstím nebo dokonce zavírat před ním oči. Ale není také důvod pro pesimismus. Je třeba pomyslet jen na toto. Můžeme si říci, že se udály strašlivé věci během posledních čtyř a půl let po celé Zemi. Ale co je podstatné v těchto strašlivých věcech? To, co lidské duše v této době zažily jako zkušenost,

to je to hlavní, co v ní zakusily, ovšem vzhledem k vývoji těchto lidských duší v celém zemském vývoji. Ale tu se vynořuje velmi významná, závažná otázka. Tato otázka je paradoxní, ale jen proto, že je závažná a pro obyčejné myšlení neobvyklá, je to otázka: Což si můžeme přát, aby lidstvo prostě žilo dále bez takové katastrofy, jak si navyklo žít do roku 1914? Můžeme si to tak beze všeho přát? Smím při nadhození takovéto otázky vždycky znovu poukázat na to, co jsem řekl před vypuknutím této válečné katastrofy ve svém cyklu ve Vídni, že učiníme-li si přehled o tom, co žije ve světě lidí, že se lidský vzájemný poměr, sociální život ukáže jako sociální karcinom, jako lidstvem se plíživé rozlézající rakovinový vřed. Lidé zavírali ovšem oči před tímto karcinomem sociálního společenství. Nechtěli přihlížet ke skutečným poměrům. Ale nikdo nemůže říci, když vidí tyto věci v největší hloubce, že by pro lidstvo bylo bývalo dobré, aby se tak pokračovalo. Lidstvo bylo by se na této cestě, kterou jsem naznačil, stále více vzdalovalo od Ducha sestupným směrem. A ti, na které pohlížíme s duší tak plnou bolesti, ty milióny těch, kdo byli smeteni z této fyzické úrovně touto strašnou katastrofou, ti kteří nyní žijí jako duše, to jsou ti, kdo nejvíce uvažují, jak jiné je jejich postavení nyní, kdy prožívají zbytek svého života v duchovním světě, a jak by bylo toto postavení jiné, kdyby je jejich karma byla udržela dále na fyzické Zemi.

Sub specis seternitatis, pod zorným úhlem věčnosti vyjímají se věci přece jinak. Něco takového se musí vyslovit, jenže nesmíme brát věci lehkovážně a povrchně. Stejně pravdou, jako že je to nekonečně smutné, že tato katastrofa vypukla, stejně pravdou je, milí přátelé, že touto katastrofou bylo lidstvo uchráněno před strašným zapadnutím do utilitarismu. I když se to dnes ještě neukazuje, přece se to ukáže, ukáže se to především ve středních zemích a na Východě, kde se místo řádu vyvíjí chaos, který v sobě nese materialismus.

Nemůžeme jistě mluvit bez spodního tónu bolesti o tomto chaosu, který postihl země Středu a země Východu a který dává ve vnějším ohledu malou naději, že by se brzy přeměnil v harmonii. Ale je tu něco jiného. Tam, kde se rozprostírá tento chaos, bude svět, který dá lidem zevní fyzickou úroveň v nejbližší budoucnosti co nejméně. Požehnání fyzické úrovně nebudou velká ve středních a východních zemích. Všeho, co může člověk dostat, aby nesl svůj život vnějšími mocnostmi - toho všeho bude málo. Člověk bude muset v nitru své duše sebrat síly, aby stál pevně. A když takto bude v nitru sbírat síly, aby obstál, bude moci učinit počátek cesty do duchovního světa. Bude se moci rozhodnout jít k Duchu, od něhož jedině může přijít spása budoucnosti. Neboť je něčím podstatným pro budoucnost, milí přátelé, že se nám jaksi naše zevní tělesnost vymyká, že naše zevní tělesnost - vyložil jsem vám to včera - není již tak zdravá, jako byla v minulých dobách, že má v sobě více smrti, nežli měla v dobách minulých. A impuls poznání, že tím, s čím je spojena naše tělesnost, není možno najít obsah záhady světa, ale že musíme vystoupit vzhůru do duchovních světů, aby se také sociální řád přinesl z duchovních světů, tento impuls vzejde, když ve fyzickém světě budeme moci najít co nejméně.

Tento fyzický svět se bude moci harmonicky zformovat jenom tehdy, když se toto formování bude hledat z duchovního života. Bible, milí přátelé, nevypravuje na svých prvních stránkách, že to byl Ahriman nebo Lucifer, kdo vyhnali člověka z ráje, ale že to byl sám Bůh Jahve, který vyhnal lidi z ráje. Ale víme také, že toto vyhnání z ráje znamená osvobození člověka, prožití svobody lidmi, že tím byla k tomu dána možnost, byl dán zárodek. Muselo by to být

naprosto proti této biblické moudrosti, kdyby se řeklo, že to byla také božská moudrost, která vyhnala lidi ze současnosti vedoucí do materialismu a utilitarismu, k zárodkům, jichž duchovní pochopení může světu prospět. A z bolestných hloubek posledních čtyř a pul roku zaznívá jaksi vzhůru:

Duchovnost se chce zjevit skrze závoj vnějších jevů, lidé se mají neštěstím učit pohlížet na tato duchovní zjevení, a jen to bude k ozdravení a spáse.

I to je řeč, která zní paradoxně mnohému dnešnímu člověku, ale je to řeč, kterou nás Kristus učí mluvit v naší době. Neboť v pokroku křesťanství musíme se naučit chápat křesťanské pravdy jiným způsobem. To se může stát jenom, když budou chápány duchovně. Mystérium Golgoty je, milí přátelé, duchovní událostí, která zasáhla do zemského vývoje. Možno ji plně pochopit jenom duchovním způsobem poznání. A jako lidstvo našlo Krista v podstatě neštěstím, tak bude muset také v nové době skrze neštěstí hledat Krista v novém pojetí a v nové podobě.

Jistě že, milí přátelé, není to, co je takto řečeno, obyčejnou útěchou. Ale chceme-li se zdržet vsí triviálnosti, je to snad v hlubším smyslu přece trochu útěchou, snad jedinou, která je dnes v naší době lidské důstojnosti přiměřená. Je to ovšem útěcha, která neodkazuje lidi na to: „Počkejte jen a bez vašeho přičinění se vám dostane všeho božského“, nýbrž útěcha, která lidi poukazuje na to: „Napněte své síly a shledáte, že Bůh mluví a působí ve vašich duších a že skrze tohoto boha mluvícího a působícího ve vašich duších, najdete také Boha ve světě a s tímto Bohem společně budete moci - což je nejdůležitější - působit ve světě!“ Od pouze pasivního chování se k nadsmyslovému nazírání musíme upustit. Člověk se musí vzchopit, aby se vnitřně našel a aby tímto vnitřním nalezením sebe sama se poznal jakožto článek světového řádu. Pak ať se vzpírají vyznání, která chtějí učinit člověku věc pohodlnou, když - míním to obrazně - nejprve ukolébají jeho ducha v dýmu kadidla, aby pak pasivně, bez svého přičinění našel cestu k božskému světu. Tato vyznání, která se tak obracejí na pohodlnost člověka, ta se budou vždy vzpírat proti požadavku, který teď vychází z duchovních světů, aby člověk hledal svou hodnotu ve vnitřní aktivitě, ve vnitřní činnosti, v účinném vnitřním rozvíjení duchovního života!

To musí být, milí přátelé, zvláště když se máme vyrovnat s tím, co vystupuje v různém maskování a přestrojení, se sociálním požadavkem naší doby. Poukázal jsem v těchto týdnech již na to, že žijeme - aspoň velká část našich vzdělaných lidí - z vymožeností řecké kultury. Jenže vždycky nepomyslíme na to, že to, v čem takto žijeme, bylo vytvořeno tím, že se tato řecká kultura vyvíjela na základě otroctví, že velká část lidí musela žít jako otroci, aby vůbec existovalo to, co pocítujeme jako požehnání řecké kultury. Ale když si docela jasně uvědomíme, že všechno, co znamená řecké umění, co znamená krásná vzpomínka na řecký život, co znamená řecká věda, že všechno to a ještě mnoho jiného vzniklo na základě otroctví, tu se, milí přátelé, zeptáme s jinou intenzitou. Co způsobilo to, že již nesmýšlíme již tak, jak smýšleli velcí filozofové Plato a Aristoteles, že otroctví je docela něčím samozřejmým? Tehdy bylo samozřejmostí pro nejmoudřejší lidi, že devět desetin lidstva muselo žít jako otroci, pro nás to dnes již není samozřejmostí. ale pokládáme to za urážku lidské důstojnosti, když někdo tak smýšlí. Co způsobilo v západním lidstvu, že se způsob lidských představ tak změnil? Křesťanství! Křesťanství zbavilo lidi otroctví. Křesťanství dovedlo lidi k tomu, že

aspoň v zásadě uznali větu, že lidé jsou si co se týká jejich duše rovni před Bohem. A to také vymítalo otroctví ze sociálního řádu lidí. Ale víme, že zanechalo jednu věc, ke které jsme vždy znovu odkazováni z nejrůznějších hledisek. Křesťanství znamenalo až do naší doby názor, o kterém jsem vám řekl, že je právě „punctum saliens“ ve vědomí proletářově. Znamenalo možnost, že může být v našem sociálním řádu část lidské bytosti a to dokonce něco, co se odehrává v těle, kupováno člověkem jako zboží a jím daným prodáváno. To je právě to deptající a deptající. To je vlastně „punctum saliens“ sociální otázky, že pracovní síla může být placena.

To je také to, co tvoří v podstatě celého našeho sociálního společenství povahu sobectví, neboť sobectví musí vládnout v sociálním řádu - rozumějte mi dobře - v sociálním řádu, když si člověk musí na to, co pro sebe potřebuje, dát zaplatit svoji práci, musí pro sebe vydělávat. To je to, co musí být přemoženo jako příští etapa po překonání otroctví, aby nemohla být práce žádného člověka zbožím. To je skutečné „punctum saliens“ sociální otázky, to je to co rozřeší nové křesťanství. A přednesl jsem vám něco řešení sociální otázky. Neboť trojčlennost sociálního řádu, o níž jsem vám mluvil, odděluje zboží od pracovní síly, takže budou lidé v budoucnosti kupovat a prodávat jenom zboží, jenom vnější výrobky, jenom to, co je od člověka odděleno, že ale bude člověk pracovat pro jiné z bratrské lásky - jak jsem to již vyložil v článku „Theosofie a sociální otázka“, který vyšel v roce 1905.

Je to snad dlouhá cesta, než toho bude dosaženo, ale nic jiného nerozřeší sociální otázku než pouze a jedině toto. A kdo dnes nevěří, že jen tato věc musí přijít ve světovém řádu, podobá se člověku, který by byl řekl v době vznikajícího křesťanství: Otroci musí být vždy. Tak jako by neměl pravdu takovýto člověk tehdy, tak nemá pravdu dnes ten, kdo říká: Práce musí být vždy placena. Tehdy si lidé nemohli představit, že by nemusel být určitý počet lidí otroky, nemohl si to představit Plato, nemohl si to představit Aristoteles. Dnes si nemohou nejchytřejší lidé představit, že je možné mít takový řád, ve kterém má práce ještě docela jiný význam, nežli že se za ni „platí“. Z práce bude pak ovšem vzcházet také výrobek, ale jedině výrobek bude tím, co se bude kupovat a prodávat. To lidi sociálně vykoupe.

Abychom tyto věci uznali, k tomu patří zřící poznání, zřící logika. A bez této zřící logiky nepokročí lidstvo kupředu, neboť ona je palivem pro to, co musí v budoucnosti mezi lidmi přijít, totiž: láska člověka k člověku, vznikající ze vzájemného porozumění mezi lidmi. A ať to zní sebcpodivněji, milí přátelé, dnes, kdy jsou v lidech na jedné nebo druhé straně různé atavistické zbytky, dnes se pohlíží na všechno se sympatií a antipatií. Když se například rozčleňuje něco takového, jak jsem to před nějakým časem zde učinil, když jsem řekl, že ze tří částí lidské přirozenosti jsou povoláni západní národy zvláště k tomu vyvinout právě přirozenost dolní části těla, střední národy přirozenost srdce, východní národy přirozenost hlavy, tu jsou takovéto věci dnes ještě namnoze přehodnocovány, aspoň někde ve svém nitru má člověk stále ještě takovou malou přihrádku, kde tyto věci po svém hodnotí. Toto hodnocení po svém musí přestat. Neboť právě toto pohlížení na diferenciaci po celé Zemi položí základ k lásce vše chápající. Z porozumění, nikoli z neporozumění vzejde v období duše vědomé skutečná, po celé Zemi jdoucí láska k člověku. Pak budou lidé umět nalézt se po celé Zemi v Kristu. Kristus není záležitostí jednoho nebo druhého národa, Kristus je záležitostí celého lidstva. Ale abychom ho poznali jako záležitost celého lidstva, tu musí

zmizet mnohé iluze, tu musí být lidé skutečně schopni povznést se k tomu, aby hleděli bez iluze do skutečné podstaty věcí. To dnes lidé v nejrůznějších oborech nechtějí. Ale vím, že mluvím ve smyslu vánočního míru, když před vás tento paradox stavím.

Milí přátelé, víte, že nemluvím o jednotlivých lidech, ale o národech, když mluvím o těchto diferenciacích. Těmto věcem můžeme snadno špatně rozumět, nemáme-li dobrou vůli. Ale já upozorňuji tak často že není míněna jednotlivá lidská individualita, která vyrůstá z národnosti, ale že jsou právě míněny národní povahy. To, prosím, mějte na zřeteli, když řeknu následující: Hled'te, milí přátelé, pozorujme jen ten nebo onen z úsudku, které byly proneseny v posledních čtyřech letech o říších nebo státech evropského Středu. Nechci ani dost málo - protože dovedu naprosto chápat takové nálady - říkat něco proti lidem nadšeným Dohodou, toho jsem docela vzdálen. Každý má své mínění, které je z jistého hlediska oprávněné. Ale můžeme, milí přátelé, odvrátit pohled od tohoto mínění, které tu bylo v minulých letech, a můžeme pozorovat pokračování tohoto mínění v současnosti. Tu snad přece shledáme mnohé nesrozumitelným. Budeme se moci zeptat: Což je nutné, aby se v těchto úsudcích, které byly pronášeny, dokud tu byli mocnáři středních států a dokud měli ještě moc, aby se v nich pokračovalo? Ano, aby se rafinovaným způsobem dělalo všechno, aby se mohlo v těchto názorech pokračovat? Což je to nutné? Dá se to právě takto vysvětlit? Povrchně pozorováno, nedá se to jistě vysvětlit tak, jak se mnohé věci daly vysvětlovat dříve. Ale hlouběji pozorováno, milí přátelé, dá se to přece vysvětlit. Hlouběji pozorováno dá se to vysvětlit ne z jednotlivých lidí - jednotlivci budou chtít v západních zemích způsobit ozdravení poměrů - ale ti lidé, kteří soudí jenom z národností, nebo z předsudků pro tyto národnosti. Tito lidé mají ve svém podvědomí něco, co se může takto charakterizovat.

Vykládal jsem vám před několika týdny, že dnes žije v našem světovém názoru, zejména v našem způsobu představ ještě mnoho starozákonního, že vlastní nerv křesťanství přece ještě málo pronikl. A zvláštnost kultu Jehovy spočívá v tom, že se týká všeho toho, co nezískáváme výchovou mezi narozením a smrtí, ale toho, co si přinášíme jako zděděné, co je v naší krvi a co účinkuje jenom, když spíme, když jsme mimo tělo. Tento Jahveho názor proudí ještě namnoze v naší době. Může se povznést k názoru křesťanskému jenom tehdy, bude-li hledět dobýt veškerou silou duchovního světa v tomto intelektualistickém věku nikoli zrozením nebo tím, co je nám narozením dáno, ale tím, co je v nás vychováno. Ze své přirozené povahy není Západ předurčen k tomu přejít od služby Jahvem ke službě Kristu, nýbrž toto předurčení začíná teprve ve Středu Evropy a jde na Východ, to platí samozřejmě pro národy, ne pro jednotlivce.

Odtud, milí přátelé, tento zvláštní, ještě docela na starozákonních představách založený způsob wilsonovského myšlení, které se projevuje vlastně tak, že chce, i když to popírá, vyhubit to, co chce duchovně vyrůst ve středních zemích a na Východě. Proto je v současnosti tak nevysvětlitelné, když bylo odstraněno to, co, jak se předstíralo, bylo úmyslem odstranit, když zbyly již jen národy, jimž, jak se ujšťovalo, nemělo být ublíženo, že se v témže smýšlení pod všelijakými záminkami pokračuje. Pokračuje se v tom, protože je to vlastně obrana proti tomu, co se přece ukázalo během posledních staletí ve středních zemích a na Východě v duchovním vývoji jako nezbytnost pro lidstvo. Je zde podvědomá snaha zahladit to, lidé se nechtějí těmito věcmi zabývat.

Nyní žijeme ve velmi významné světové krizi. Slyšel jsem často, jak se lidé ptají: čím to vlastně je, že lidé Západu, hlavně Angličané a Francouzi, tak strašně nenávidí Němce? Na to je velmi jednoduchá odpověď, milí přátelé, která je ale vskutku výstižná a spočívá v tom, že se člověk dívá na sebe vždycky jinak, zvláště také jakožto příslušník národa, než jak se dívá na jiné. A mohu vás ubezpečit, milí přátelé, že myšlenky, jaké měl Mach, když nastupoval do dostavníku, nebo když šel po ulici, jsou v lidském podvědomí velmi často. Víte, že Mach sám vypravuje, že vstoupil jednou velmi unaven do dostavníku a nezpozoroval, že je na stěně naproti němu zrcadlo. Tu z druhé strany vstoupil někdo jiný a Mach myslel: co je to za strašného kantora, který tu nastupuje naproti mně? Byl si totiž sám sobě cizí, znal sám sebe jako osobu tak málo, ale když se spatřil, nebyl si vůbec sympatický.

Nuže, milí přátelé, podívejte se na duchovní dějiny střední Evropy, ne v intimnějších rysech, ale podívejte se na ně ve velké celku. Až k Leninovi, tedy daleko do poslední třetiny 18. století, se snažili Němci být takovými jako Francouzi. Vidíte to ze všeho. Od určité doby, asi od 12. století až do doby daleko přes polovinu 18. století, snažili se Němci být takovými jako Francouzi - jednat tak, jak by jednali Francouzi. Co potom Francouzi na sobě neviděli, nebo když to viděli, přece to spíše oceňovali, to nenáviděli, když to viděli napodobeno. Člověk koná totiž nevědomé sebepoznání. Hleďte, Němci nebyli vlastně od Francouzů nenáviděni ve své nej hlubší bytostné podstatě, nýbrž Francouzi nenáviděli sebe sama, když pohlíželi na svůj obraz, na svůj zrcadlený obraz v německé duši. Od té doby začal zvláštní, dnes ještě ne dosti zhodnocený anglický vliv. Angličané vidí sami sebe ovšem právě tak málo, jako se viděl Mach, ale upozorují se. když se vidí v onom zrcadleném obraze, který' vnikal zvláštním způsobem od 18. století do německé duše. Oni posuzují v Němci Angličana. To je jednoduché psychologické rozřešení, milí přátelé.

Kdyby nebyla přišla tato světová krize, byl by tento stav potrvál ještě dlouho, byla by to vlastně velká kaše, ze které by vystupovaly jednotlivé individuality, které by ovšem měly intimity německé bytosti. Ale neštěstí, chaos, nechá povstat ze světové krize právě to, co povstat má, co zde vždycky bylo, jenže se pro mocný vliv Západu nemohlo vyvinout. Taková je skutečnost. Není důvod k pesimismu ani ve střední Evropě. Ale musíme pak sestoupit k hlubším základům, na kterých je vývoj založen.

Ať vypadá, milí přátelé, to, co dnes provádějí mocnosti Dohody tak či onak. To hrozně málo rozhoduje, neboť v hloubi svého srdce chtějí něco nemožného: chtějí zabránit, aby tu vzešlo něco, co se musí ve střední Evropě a na Východě vyvinout. Ale to souvisí s duchovním pokrokem lidí. Tomu se zabránit nedá.

Ale způsobilo to něco jiného, milí přátelé, totiž to, že člověk, když to myslí s budoucností Země vážně, musí právě věřit v Ducha. Jen z Ducha, ze síly Ducha přijde to, co musí přijít i k rozřešení palčivého sociálního požadavku. Bylo nutno, aby ve věku strojů vzniklo 5x 100 miliónů neviditelných lidí, to jest neviditelných lidí jakožto stroje, aby se lidé pomalu naučili cítit, že nesmějí být placeni tak, jako jsou placeni stroje. A tak bylo nutno, aby přišla tato strašná katastrofa, aby věk strojů slavil svoje největší triumfy. Ale z této katastrofy povstane rozvoj lidských sil. A z tohoto rozvoje sil bude člověk také čerpat jistou možnost spojit se opět řádně s božským duchovním principem. Jako to nebylo pro člověka jenom neštěstím - chceme-li přirovnat počátek zemského vývoje k tomu, co mnozí lidé právem nazývají

nejstrašnější událostí světových dějin - jako to nebylo jenom neštěstím, když byli lidé vyhnáni z ráje, tak to není jenom neštěstím, že lidi postihla takováto katastrofa.

Konečné, milí přátelé, nejcennější pravdy jsou v podstatě paradoxní. Můžeme dnes říci - upozornil jsem na tuto věc častěji - že lidé byli tak hanební, že přibili na kříž nejhodnotnější bytost, jaká se na Zemi objevila, Ježíše Krista, usmrtili ho. Možno říci, že to bylo od lidí „hanebné“, ale tato smrt, ta je přece obsahem křesťanství, touto smrtí nastalo to, co nazýváme mystériem Golgoty. Bez této smrti by nebylo žádného křesťanství. Tato smrt je štěstím lidí. Tato smrt je silou zemského člověka. Tak paradoxní jsou věci skutečnosti. Můžeme na jedné straně říci: Bylo to hanebné, že lidé přibili Krista na kříž, a přece nastala touto smrtí, tímto přibitím na kříž, největší zemská událost.

Neštěstí není vždycky jenom neštěstím.

Neštěstí je často východiskem pro dosažení lidské velikosti, lidské síly.